

مطالعات اسلامی در علوم انسانی

سال اول، شماره اول، بهار و تابستان ۱۳۸۹

ص ۱۱۸-۱۰۱

درآمدی بر مبانی تربیت جنسی در تربیت اسلامی

یوسف نصیری: کارشناس ارشد تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش دانشگاه اصفهان

سیدابراهیم جعفری: دانشیار گروه علوم تربیتی دانشگاه اصفهان

چکیده

غریزه‌ی جنسی در میان سایر غرایز و انگیزه‌ها حائز مقام مهم و استثنایی است و موجب تغییرات و تحولات اساسی در حیات فردی و اجتماعی می‌باشد. از سوی دیگر بر اساس نتایج برخی پژوهش‌های انجام شده، عدم آگاهی و آشنایی والدین با نحوه‌ی درست تربیت جنسی فرزندان، وجود شرم و حیا بین آنها جهت پاسخگویی به مسائل جنسی باعث بروز انحرافات و مشکلاتی در این زمینه شده است. این در حالی است که دین اسلام هیچ کدام از نیازهای انسان را بدون پاسخ نگذاشته است. در این مقاله ضمن پرداختن به مفهوم و ضرورت تربیت جنسی و اهداف آن در تربیت دینی، به شیوه‌ی بررسی اسنادی، تحلیلی و بر اساس ویژگی‌های اساسی انسان مبادرت ورزیده و به استنباط و تدوین مبانی تربیت جنسی در متون اسلامی و آثار متفکران حوزه‌ی تعلیم و تربیت پرداخته شده است. پس از بررسی‌های مذکور، مبانی چون تداوم نسل، واقع‌بینی، طبیعی بودن نیاز جنسی، عاملیت انسان، عاملیت محیط و شرایط، توانمندی و ارزش و مبانی اندیشه‌ورزی مورد بحث قرار گرفته و در انتها به تحلیل و نتیجه‌گیری پرداخته شده است.

واژه‌های کلیدی: مبانی، تربیت جنسی، تربیت اسلامی

مقدمه

تربیت جنسی^۱ یکی از ابعاد تربیت است که در کنار سایر ابعاد آن همچون تربیت اجتماعی، عقلانی، اخلاقی و... قابل طرح است. گزینه جنسی در میان سایر گرایش و انگیزه‌ها حائز مقام مهم و استثنایی است و موجب تغییرات و تحولات اساسی در حیاط فردی و اجتماعی می‌باشد. تربیت جنسی در اسلام با غرب متفاوت است و منظور آن را انتفاع هر چه بیشتر از آن ندانسته و از در سرکوب و مخالفت هم بر نمی‌آید (قائمی، ۱۳۸۰: ۱۳۵).

تاکنون تحقیقات بی‌شمار در حوزه‌های روانشناسی، زیست‌شناسی و غیره در مورد حریم کلیه امیال و گرایش انجام گرفته است و این در حالیست که درباره‌ی میل جنسی هنوز هم مسایل بیشمار و لاینحل وجود دارد. اگر مسأله جنسی را از لحاظ اهمیت در ردیف فعالیت‌های انسانی قرار داده و آن را موضوع جداگانه و گفت و گو در مورد آن را امری گناه‌نشانیم، بسیاری از مسائل باز و راه‌حلی برای آن به وجود خواهد آمد. در تحقیقی که توسط رهنما در سطح تهران انجام شده است، ۸۸/۵ درصد نوجوانان اطلاعات جنسی خود را از منابعی غیر از والدین و تنها ۱۱/۵ درصد از آنان از طریق اولیاء کسب می‌نمایند (رهنما، ۱۳۸۴).

از دیدگاه اسلام گزینه جنسی نشانه‌ی پلیدی و زشتی به شمار نمی‌آید، بلکه مایه کمال، سکون و رسیدن به محبت و موذت است^۲ (روم، آیه‌ی ۲۱). در شریعت اسلام، لزوم مراعات اعتدال و اجتناب از افراط و تفریط در بحث گرایش یک بحث اساسی و کلیدی است. این نوشتار بر آن است، دستورالعمل‌هایی که بعدها در قالب مبانی تربیتی در تربیت دینی که بر آن تکیه خواهد شد را بر اساس ویژگی‌های اساسی انسان به عنوان مبانی مطرح نموده و با تبیین آنها به برنامه‌ریزان و سایر اندیشمندان در تهیه‌ی محتوای مناسب درسی و به اولیا و مربیان در تربیت درست فرزندان و پاسخگویی صحیح و راهنمایی آنان در این زمینه یاری رساند.

1. Sex education

۲. و من آیاتة ان خلق لکم من انفسکم ازواجاً لتسکنوا الیها و جعل بینکم مودة و رحمة...

مفهوم و ضرورت تربیت جنسی

تربیت در این بعد شامل آن عده از عادات، ملکات و روش‌های بشری است که با گزینه جنسی بستگی دارند؛ مانند حیای زن و مرد، عفاف و وفاداری، منع زنا و... می‌باشد. (مطهری، ۱۳۸۱) تربیت جنسی در یک معنای فراتر از آموزش جنسی، عبارتست از به کارگیری شیوه‌هایی، برای ایجاد صفات و رفتارهای جنسی سالم و زدودن صفات و رفتارهای جنسی غیر سالم در انسان (امینی، ۱۳۶۸: ۱۹۹).

تربیت جنسی، مجموعه اقدامات و تدابیر تربیتی است شامل آموزش آداب و ضوابط، هدایت، مراقبت و به کارگیری اصول، روش‌های درست، که موجبات رشد گزینه جنسی در جهت تعالی و تکامل شخصیت جنسی کودک فراهم گردد و یا بتواند از این گزینه به نحو مطلوب در رشد فردی و اجتماعی استفاده کند (دیفریتاس^۱، ۱۳۸۲: ۵) و از نظر نقش و پایگاهی که بزرگسالان در این مورد دارند می‌توان اقدامات آنها را برای بالا رفتن سطح اطلاع و درک نسل جدید هم در نظر گرفت (اندرسون^۲، ۱۹۹۹).

با توجه به مبادی اسلامی این تربیت به مفهوم یاری دادن به فرد در جهت رسیدن به رشد متعادل و متناسب با محیط زندگی است تا فرد در سایه‌ی این تعالی و رشد به ملکات اخلاقی پسندیده آراسته گردد. از این رو، تربیت جنسی مدخلی ظریف، پرچالش، ژرف، مهم و دقیق است که با ابعاد گوناگون انسان پیوند خورده است. ضرورت تربیت جنسی از دو بعد آگاهی و هدایت نیز قابل تأمل است.

اگر راهنمایی‌های لازم برای نوجوانان در دوره اوج نیرومندی جنسی انجام نگیرد و جهت دهی مناسب نشود، نوجوان ممکن است مطیع احساسات جنسی خود شده و در پی ارضای جنسی از هر راه ممکن برآید و این ضرورت توجه به دین از طرف والدین و دستگاه تعلیم و تربیت است که نوجوان را در کشش‌های جنسی، به طور حکیمانه ای راهنمایی و هدایت نماید.

1. Difritass
2. Anderson

هدف تربیت جنسی در اسلام

هدف از تربیت جنسی در اسلام، شرح اعمال جنسی نیست، بلکه راهنمایی افراد در برخورد با این نیاز و گاهی حتی جنس مخالف و در مراحل بعد با همسر، ایجاد عشق و علاقه و محبت در زندگی زناشویی، برخورداری از سلامت جنسی، دوری از فسق و فجور، حفظ عفت و پاکدامنی، حفظ کرامت انسانی و التذاذ مفید و مؤثر سالم که نمودی از لذت‌های معنوی آخرت است می‌باشد (غزالی، بیتا، ج ۱: ۳۰۷).

در این راستا ضمن بهره جستن از این امر آن را در مسیر صحیح نیز مستقر سازد. هدف غایی تعلیم و تربیت از نظر اسلام پرورش عبد صالح و هدایت انسان‌ها به سوی کمال مطلق است^۱ (ذاریات، ۵۶). اما آنچه مسلم است بر اساس ویژگی‌های مشترکی که در میان انسان‌ها وجود دارد، می‌توان یک سری مبانی مشترک، فراتر از ظواهر در درون و بطن انسان‌ها جستجو نمود. اسلام و رای تمامی خواستگاه‌های موجود در تربیت جنسی، اهدافی چون رشد و تکامل، ایجاد نسل سالم، جامعه سالم، خودشناسی، تقویت ایمان، عزت و کرامت نفس، تقویت ملکه عفت، مراقبت، کنترل فکرو قوه ی مخیله، شکل‌گیری و توجه به هویت جنسی، آرامش، بهره‌گیری صحیح، منطقی و جهت‌دار را ذکر نمود. لذا با توجه به هدف تربیت جنسی در تربیت دینی، از همان ابتدای رشد آدمی می‌توان بابرخوردی سنجیده و صحیح، وی را در برابر شرایط و موقعیت‌های مختلف باعادات و ملکات الهی و انسانی تربیت نمود.

نظریه اسلام (اعتدال)

اسلام نسبت به گزینه جنسی اعتقاد دارد که ارضای آن باید در قالب ضوابط شرعی، مبانی و اصول مبتنی بر ارزش‌های انسانی و دینی باشد و قائل به کنترل صحیح این گزینه می‌باشد (مطهری ۱۳۸۱: ۴۱). همچنین راجع به اصل گزینه جنسی و اعمال آن منع و یا سرکوبی به چشم نمی‌خورد (قائمی، ۱۳۶۴: ۳۲۱). دین اسلام وجود گزینه جنسی و توجه مضبوط به آن را وسیله‌ای

۱. و ما خلقت الجن و الانس الا ليعبدون.

درآمدی بر مبانی تربیت جنسی در تربیت اسلامی/ ۱۰۵

برای رسیدن به محبت و مودت می‌داند^۱ (روم، آیه ۲۱). البته نه تا به آن جا که این گزینه هدف شود و فرد همواره خود را اسیر و تابع آن ببیند. چنانچه پیامبر (ص) می‌فرماید: «هر کس دو چیز را بر من ضمانت کند من بهشت را برایش ضامن می‌شوم و اینکه زبان و فرج خود را از گناه مصون دارد» (عاملی، ۱۳۶۶: ۱۱۵).

و یا اینکه امام باقر (ع) می‌فرماید: «عبادتی در نزد خدا بهتر از پاک داشتن شکم (از حرام و شبهه) و پاک داشتن فرج (پاکدامنی از شهوت حرام) نمی‌باشد» (عاملی، ۱۳۶۶: ۱۱۳).

بنابراین توجه به ازدواج در اسلام به عنوان یک امر مقدس و عبادت کم نظیر و در برخی موارد به عنوان یک واجب شرعی، به حساب آمده است و بر اساس مصلحت‌های مادی و معنوی، اعمال گزینه جنسی را بر وفق آیین خلقت اندازه گیری کرده و مقرر داشته است که زنان به شوهران و مردان به زنان قانع باشند و با مراعات حدود قانونی، استفاده از سایر طرق را که انحراف از سنت آفرینش است ممنوع نموده و منحرفین را متعدی شناخته است^۲ (مؤمنون، آیه ۷-۵) ضمن این که این گزینه را به عنوان یک نیروی خدادادی مهم می‌شمارد، راه‌های کنترل و مهار آن را نیز مورد توجه قرار داده و با آزادی بی قید و بند آن نیز موافقت نمی‌کند، بلکه جهت، بستر و آزادی آن را به صورتی کنترل شده و روشمند تعیین می‌کند. در کل باید گفت اسلام با روش‌های تربیتی مناسب انسان را به سوی تربیت و تلطیف گرایز هدایت کرده و در جهت رسیدن به تعالی و کنترل راهنمایی می‌نماید که ریشه در مبانی تربیت جنسی برگرفته از فطرت و ریش انسان‌ها در بعدی الهی دارد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۱. لَتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَ جَعَلْنَا بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَ رَحْمَةً...

۲. وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ - أَلَا عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ وَ...

مبنای تربیت جنسی در تربیت دینی

۱- مبنای تداوم نسل:

در اینکه وجود غریزه‌ی جنسی سببی برای تداوم نسل است شکی نیست و تمام اندیشمندان و نویسندگان به این امر واقف‌اند. سائقه جنسی از جمله نیازهای فیزیولوژیکی انسان است و با فعال شدن آن (از هنگام بلوغ به بعد) تداوم نسل بشر را نیز برآورده می‌سازد (صالحی، ۱۳۸۱ ص ۲۱). اگر این بعد به طور مطلوبی در راستای تحقق یک نسل سالم و پویا به بازسازی و نوسازی در خط و مشی افراط منجر نشود، می‌توان از این استعدادی برای رسیدن به اهداف عالی انسانی بهره برد. جنسیت نه تنها الفبای تولید مثل را دربر می‌گیرد، بلکه روابط انسانی، ارزش‌ها و بسیاری از مهارت‌های زندگی کردن را شامل می‌شود.» (اندرسون^۱، ۱۹۹۹).

در اسلام تداوم نسل در محدوده‌ی ازدواج تعریف گردیده است، تا بدانجا که به تنهایی باعث حفظ نیمی از دین شده است^۲ (محمدی ری شهری، ۱۳۷۷، ج ۵: ۲۵۰) و نیم دیگر با رعایت تقوای الهی، از آفت‌ها مصون می‌ماند. بیان تقوای داری پس از ازدواج نشانگر این است که پرهیزگاری حقیقی، بدون آرامش صحیح غریزه جنسی تحقق نخواهد یافت (یاوری، ۱۳۸۰: ۲۱) و بدین دلیل است که کمال دین انسان بعد از ازدواج دانسته شده و توجه به مبنای تداوم نسل در چهارچوب خانواده و ازدواج مورد توجه واقع گردیده است.

۲- مبنای واقع بینی:

در این مبنا اولین توجه انسان به ضعفی است که در او وجود دارد. ناتوانی و ضعف می‌تواند جنبه‌های مختلفی داشته باشد از جمله ناتوانی و ضعف بدنی، عقل، نفس و... مقصود ما از ضعف به عنوان یک ویژگی عمومی انسان بیشتر ضعف نفس است. این ضعف در مواردی آشکار می‌شود که فرد به رویارویی با تکالیف برخاسته و در برابر قبول مسئولیت‌ها قرار گرفته است (باقری،

1. Anderson

۲- اذا تزوج العبد استكمل نصف الدين، فليتنق الله في النصف الباقي.

۱۳۶۸). خداوند بر مبنای واقع بینی نسبت به ضعف اشاره دارد و بیان می‌دارد: «او می‌خواهد به شما آسان بگیرد و این چنین انسان ضعیف خلق شده است»^۱ (نساء آیه ی ۲۷).

در نظر گرفتن واقع بینانه ضعف‌های بشری، ما را در شکل دادن شیوه‌های زندگی و تعامل اجتماعی به صورت عام و شیوه‌های تربیتی، به صورت خاص یاری می‌رساند؛ زیرا مکتبی موفق است که با آدمی به صورت واقع بینانه برخورد کند و ضعف‌ها و امکانات او را، با هم در نظر گیرد. امام علی (ع) در آغاز نامه‌ای که به فرزندش امام حسن (ع) نوشته است، پاره‌ای از محدودیت‌های بشر را به تصویر کشیده است: «از پدری فانی، اعتراف دارنده گذشت زمان، زندگی پشت سر نهاده، که در سپری شدن دنیا چاره‌ای ندارد و... اسیر مرگ، هم سوگند رنج‌ها، همنشین اندوه‌ها، آماج بلاها، به خاک درافتاده خواهش‌ها و جان‌شین گذشتگان» (دستی، ۱۳۸۳، نامه ی ۳۱).

لذا تأثیرپذیری انسان در برابر بسیاری از نیازها و شرایط با توجه به شدت و ضعف آن در افراد مختلف یک امر مسلم است و دیدن درست و واضح این نیاز و برخورد شایسته و سنجیده با آن می‌تواند فرد را در استفاده‌ی بجا و صحیح آن رهنمون باشد. با واقع‌بینی به این عامل که منشأ بسیاری از تحولات در فرد می‌باشد، پذیرش تأثیرات و عوارض مثبت و منفی آن با دیده‌ای واقع‌بین به اهمیت موضوع می‌افزاید. به دلیل این واقع‌بینی است که باید با انسان‌ها با رفق و مدارا و سعه صدر رفتار کرد. لذا آگاهی درست در درک این مبنا در جهت مصون ماندن از مسائل جسمی و روحی و اجتماعی لازم و ضروری به نظر می‌رسد.

۳- طبیعی بودن نیاز جنسی

از امانت‌های مهمی که خداوند در نهاد هر انسان به ودیعه نهاده است غرایز جنسی نقش مهمی در چگونگی شکل‌گیری شخصیت انسان دارد. اما کیفیت و زمان برآورده شدن آن ممکن است سبب ایجاد رشد و یا سبب خواری و ذلت فرد شود. اهمیت ارضای این نیاز به ویژه در

۱- یرید الله ان یخفف عنکم و خلق الانسان ضعیفا.

مراحل بلوغ و بعد از آن به میزانی است که می‌توان گفت هر کس دارای شخصیت جنسی مخصوص به خودش است (بنفورد و اسنو^۱، ۲۰۰۰).

محور غریزه در افراد همراه با ظهور تحولات جسمی، روانی و عاطفی است، چه بسیار حرکت‌ها، جنب و جوش‌ها، اتلاف نیروها که در سایر آن پدید می‌آید و چه بسیار خو پسندی‌ها، خودنمائی‌ها و خودخواهی‌ها که بر اثر آن حاصل می‌شود و این از طبیعت این نیاز است اگر جهت یابد و هدفدار گردد به آدمی ارزش می‌دهد و اگر از مسیر مشروعش منحرف شود، سبب سقوط و انحطاط آدمی و فرو افتادن از مقام انسانی، تنزل به درجه حیوانیت می‌گردد (امینی، ۱۳۶۸: ۱۱).

انسان برای رسیدن به یک زندگی سعادت‌مندانه و طی کردن پله‌های کمال و ترقی باید از مواهب الهی برخوردار باشد. از جمله این مواهب ازدواج، فرزنددار شدن و... بوده و از طرفی در این مسیر انسان به تنهایی نمی‌تواند به رشد رسیده و این خود عامل طبیعی در جمع‌گرایی انسان داشته و ریشه در نیازی دیگر است (چامپاگن و مرفی^۲، ۲۰۰۸). تا بدانجا که فلاسفه آن رابه تعاون اجتماعی و فلسفه مدنی الطبع بودن انسان دانسته و روسواز آن باعنوان قرارداد اجتماعی تعبیر کرده است (ادین و کفلاس^۳، ۲۰۰۵). هسته مرکزی این تعاون و نقطه پدید آورنده آن را غریزه و تمایلات جنسی و علاقه و عشق آدمی به زناشویی می‌دانند که با اطفاء شهوت از طریق همسر از چشم داشتن به زنان دیگر خودداری نماید و خود را از ابتلا به فساد و انحراف جنسی نجات بخشد. (فروهی، ۱۳۸۴: ۳۹) از طرفی در جوامع اولیه، علل اقتصادی در مدنیت باستان زاد و ولد در مدنیت‌های امروزی، عشق مقام بهتری را دارا بوده است (هاردینگ^۴، ۲۰۰۷). بر این اساس می‌بایست همواره آن را به عنوان یکی از نیازهای طبیعی انسان مورد ملاحظه‌ی جدی قرار داد.

پرتال جامع علوم انسانی

-
1. Benford and snow
 2. Champagne and Murphy
 3. Edin and kefalas
 4. Harding

۴- مبنای عاملیت محیط و شرایط

شرایط تأثیر گذار از ابتدایی ترین مراحل زندگی شروع می گردد حتی در روایاتی تربیت فرزند را از زمان انتخاب همسر دانسته اند. چنانچه یکی از حقوق فرزندان که تأثیری شگرف بر تربیت و شخصیت آنها دارد دانسته شده است.

در این بعد شرایط اجتماعی نیز تأثیر شگرفی دارند و در پی همین تأثیر است که افراد هم سنخ به هم می گرایند. با توجه به تأثیر گذاری شدید دوستان و همسالان در دوره نوجوانی و جوانی لازم است در انتخاب این دوستان دقت کافی شود. احساسات حتی در بطن و بنیان خانواده و اجتماع نیز می تواند اثر بگذارد. لذا نه تنها در سطح فردی بلکه در سطح اجتماعی نیز قابل بررسی و تحلیل است. در جایی دیگر به عنوان تأثیر پذیری انسان نیز بدان اشاره ای گردیده است (باقری، ۱۳۸۶).

غزالی در تمثیلی درباره نتیجه‌ی عدم توجه به در نظر گرفتن تأثیر شرایط در سیر رشد می گوید: «اما نمی داند که درخت، سال دیگر قوی تر می شود و تو ضعیف تر، درخت شهوت نیز هر روز قوی تر و تو هر روز از مخالفت عاجز تر» (غزالی، بیتا، ج ۲: ۳۴۰). بر اساس رأی و نظر آسیب شناسان بخش اعظم مشکلاتی که تا سنین بیست و نه سالگی بر وضعیت زندگی افراد اثر می گذارد و گاهی نیز باعث اشتباهاتی می شود، جنسی و یا دارای رنگ و هوای جنسی است (کی نیا، ۱۳۶۲: ۲). به طور کلی بر این مبنا می بایست علل خانوادگی و اجتماعی و حتی فردی را در نظر گرفت.

۵- عاملیت انسان

این مبنا را می توان از حیطه های کنترلی انسان به شمار آورد که از ظاهر شروع و به طرف امور باطنی توسعه می یابد. منظور از ظاهر، همه امور مشهودی است که از انسان سر می زند و مظهر آنها بدن است و مراد از باطن، شئونی است که قابل مشاهده نیست، همچون فکر و نیت (باقری، ۱۳۶۸). تأثیر و کنترل انسان به این مطلب اشاره دارد که هر گاه نقشی بر پیکر انسان نمودار شد، شبیحی با

رنگ و بوی خود در باطن خواهد افکند، شگفت تر آن که اگر این نقش با تکلف و تصنع همراه گردد، باز هم طینی درونی خواهد داشت.

امام علی (ع) در این باب می‌فرماید: «اگر بردبار نیستی خود را بردبار جلوه ده، چه اندک پیش می‌آید که کسی خود را به گروهی شبیه سازد و جزو آنان نشود» (دشتی، ۱۳۸۳: ۲۰۷).

این مسیر ادامه می‌یابد تا به عادت غالب درآید، چنانکه در تربیت بسیاری افراد رفتارهای خود را از طریق عادت فرا می‌گیرد، امام علی (ع) می‌فرماید: «عادت سرشت و طبیعت دوم انسان است» (آمدی، ۱۳۶۰: ۱۸۰).

اما برخی در نقش تربیتی عادت تردید دارند و آن را ناپسند می‌شمارند. افرادی مانند افلاطون، کانت، روسو، دیویی به مخالفت با عادت برخاسته‌اند. کسانی که به مخالفت با عادت پرداخته‌اند تشکیل آن را موجب انجام عمل بدون تفکر و ضعف نیروی عاقله آدمی دانسته‌اند. در حالی که موافقان نقش تربیتی آن را مبنای فضایل و تشکیل ملکات اخلاقی می‌دانند به عنوان مثال غزالی عادت را اساس و پایه خلق نیکو می‌داند و ارسطو آن را وسیله کمال طبیعت آدمی تلقی کرده است. ابن سینا معتقد است کودک را باید با اخلاق نیکو و صفات پسندیده و عادات ستوده مواجه ساخت (عطاران، ۱۳۶۶: ۳۸).

استاد مطهری با تقسیم عادت به دو نوع فعلی و انفعالی به این تضاد پایان داده است و نوع فعلی آن را ارزشمند دانسته است. وی این نوع عادت را که به عامل خارجی ارتباطی نداشته، بلکه انسان، کاری را در اثر تکرار و ممارست فرا گرفته و بدون تأثیر یک عامل خارجی می‌داند و آن را مفید و سازنده و متفاوت با سایر عادات ذکر می‌نماید (مطهری، ۱۳۷۱: ۸۹). بنابراین با توجه به نقش مهم عادت با توجه به عاملیت خود انسان در شکل‌گیری هویت و تربیت جنسی لازم است عادات مناسب جنسی توسط اولیاء و مربیان در کودکان ایجاد شود. اما با توجه به اینکه تغییر

درآمدی بر مبانی تربیت جنسی در تربیت اسلامی/۱۱۱

عادات کاری صعب و سخت است، لذا باید ابتدا سعی در جلوگیری از تشکیل عادات نامطلوب کرد. امام علی (ع) می‌فرماید: «سخت‌ترین سیاست‌ها تغییر عادات است»^۱ (آمدی، ۱۳۶۰: ۱۸۱). در موارد مربوط به خودسازی، اصیل‌ترین ریشه آن توجه به عاملیت انسان و مقاومت در برابر انحرافات جنسی است. در جایی این ویژگی با ایستادگی انسان همراه و در حدی فراتر اقدام به تغییر شرایط می‌نماید (باقری، ۱۳۸۰: ۱۰۴).

در جامعه کنونی که ابزار و آلات زمینه ساز انحرافات جنسی از فیلم‌های مستهجن، شبکه‌هایی خاص از ماهواره، سایت‌های اینترنتی و همچنین بعضی از مناظر اجتماعی از جمله بدحجابی، آرایش‌ها و مراکز فساد جنسی، زمینه را برای گرایش انسان به اطفاء شهوت به طرق مختلف مهیا نموده است. انسان هدایت یافته و تحت تربیت قرار گرفته و به خصوص در بعد جنسی طبق این مبنا از ابتلاء به انحرافات جنسی خودداری نموده و حلاوت حفظ ایمان، عفت و حیثیت را بر ارضاء شهوت و لذت جنسی که حاصل آن پشیمانی است، ترجیح می‌دهد. خداوند به انسان‌هایی که به نور حق هدایت یافته اند و معضلات اجتماعی در آنها رسوخ نمی‌کند می‌فرماید:

«ای کسانی که ایمان آورده اید به خود پردازید که اگر هدایت یابید، گمراهان به شما آسیبی نتوانند زد»^۲ (مائده آیه ۱۰۵).

۶- مبنای توانمندی و ارزش

«ما فرزندان آدم را محترم و گرامی داشتیم و آنان را بر بسیاری از آفریدگان خویش برتری کامل بخشیدیم»^۳ (اسراء آیه ۷۰).

۱. أصعب السی الاسات، نقل العادات.

۲. یا ایها الذین آمنوا علیکم انفسکم لا یضرکم من ضل اذا اهدیتم

۳. و لقد کرّمنا بنی آدم و فضلنا هم علی کثیر من خلقنا تفضیلا

لازمه‌ی توجه به عامل توانمندی و شرافت انسان در تربیت اسلامی این است که انسان، بدون توجه به رنگ، جنس و وضع اجتماعی، خانوادگی و بدون توجه به نقایص جسمی، با ارزش و محترم است. شیخ اشراق معتقد است که انسان موجود برگزیده خداوند است. او باید در دوران حیات توان، ارزش و کرامت خویش را ارج نهد و پاس بدارد و از هر چه به این کرامت لطمه می‌زند از جمله خواهش‌های نفسانی بگریزد. امام علی (ع) می‌فرماید: «کسی که به بزرگواری عظمت خویش پی برد، شهوت‌هایش را خوار می‌کند»^۱ (دشتی، ۱۳۸۳: حکمت ۴۴۹). از ویژگی‌های انسان توانمند و با کرامت می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

الف- خویشتن‌داری: این ویژگی به ویژه در بحث تربیت جنسی که خودداری و خویشتن‌داری از مباحث کلیدی آن است از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

ب- سادگی: انسان کریم، انسانی ساده و از پیچیدگی‌ها و داشتن نیت‌های پنهانی به دور است. بنابراین شخصی که برای گوهر وجودی خودش ارزش قائل است، دست به خودآرایی برای خودنمایی نمی‌زند و در رعایت پوشش، موازین شرعی را رعایت می‌کند تا مورد سوء استفاده افراد بوالهوس قرار نگیرد.

ج- آبروداری: برای انسان کریم، حرمت و آبرو از اهمیت بالایی برخوردار است. بنابراین شخص کریم هر گاه در موقعیتی قرار گرفت که ممکن است کسی قصد سوء استفاده جنسی از او داشته باشد، برای حفظ آبرو موقعیت را ترک می‌کند و اجازه سوء استفاده نمی‌دهد.

د- بخشش (گذشت): بخشیدن گناهان و جرایم دیگران از سنت کریمان و از روی توان او در کنترل خویش است. حضرت علی (ع) می‌فرماید: «آن که پاداش الهی را باور دارد، در بخشش سخاوتمند است» (دشتی، ۱۳۸۳: حکمت ۱۳۸).

۱. من کرمت علیه نفسه هانت علیه شهواته.

درآمدی بر مبانی تربیت جنسی در تربیت اسلامی/ ۱۱۳

کودک از دیدگاه اسلام مورد تکریم و احترام است. اهداف تربیتی باید در این راستا تنظیم گردد و فرد انسانیت خود را گوهری بداند که تنها در صدف حیا و عفت و خویشتن داری حفظ نماید که این مهم، تربیتی فراگیر علی الخصوص در بعد جنسی را می‌طلبد.

۷- مبنای اندیشه ورزشی

یکی از ویژگی‌های عمومی انسان اندیشه ورزشی است و همه آدمیان درگیر اندیشه ورزشی اند و اگر گاه قومی به سبب عدم تفکر مورد نکوهش قرار گرفته اند، فی الواقع نه به سبب عدم تفکر، بلکه به علت (عدم تفکری معین و پویا) نکوهیده شده اند (باقری، ۱۳۸۰: ۶۶).

صفت اندیشه ورزشی، ویژگی متمایز کننده بشر از حیوانات است. امام علی (ع) در خطبه اول نهج البلاغه درباره خلقت آدمی می‌فرماید: «آن گاه از روحی که آفرید در او دمید تا به صورت انسانی زنده درآمد. دارای نیروی اندیشه گردید که وی را به تلاش اندازد.» و در همین خطبه درباره فلسفه بعثت پیامبران می‌فرماید: «پیامبران آمده اند تا توانمندی‌های پنهان شده عقل‌ها را آشکار سازند.»

لذا می‌فرماید: «برترین موهبتی که خداوند به انسان عطا فرموده، عقل است (خیر المواهب العقل) بهترین موهبت‌های الهی، عقل است» (آمدی، ۱۳۶۰). از آن جا که به فعلیت رسیدن این نیرو، تدریجی و گام به گام است و به همین سبب سطح درک کودک به اندازه یک بزرگسال نیست، بنابراین برای تربیت جنسی در دوران کودکی لازم است با شکل‌گیری عادات مناسب جنسی شرایطی فراهم آورد تا وقتی کودک به کمال عقلی می‌رسد آن را راحت‌تر بپذیرد. پیروی از هوس‌ها و شهوات عقلی را در بند می‌کند. اگر عقل از اسارت هوای نفس آزاد نشود و به سوی کمالش برانگیخته نشود دچار خفتگی می‌شود، شیفتگی افراطی و شهوت‌گرایی، دیده حقیقت بین آدمی را کور می‌سازد و مانع تعقل صحیح انسان می‌شود. حضرت علی (ع) می‌فرمایند:

«خرد و شهوت دو دشمنند. یاور خرد دانش است و آراینده‌ی شهوت، هوس»^۱ (محمدی ری‌شهری، ۱۳۷۷، ج ۸: ۳۸۷۹). بنابراین برای تربیت جنسی در کودکی لازم است قوه تعقل کودک را پرورش داده و تمرین و یادآوری مکرر و مداوم عادات درست جنسی را در ذهن کودک ملکه نماییم. تقویت قوه تفکر و تعقل در کودک، اگر با پرورش بعد دینی همراه باشد، تأثیر عمیق تری می‌تواند داشته باشد.

نتیجه‌گیری:

یکی از ویژگی‌های نظام تعلیم و تربیت صحیح و اصولی توجه به همه‌ی ابعاد تربیت است. در این نظام جامع، پرداختن به مفهوم و ضرورت تربیت جنسی با توجه به هدف آن در تربیت دینی و مبانی اسلامی، چگونگی هدایت و پرورش غریزه جنسی را نیز دربر می‌گیرد. از طرفی بدون توجه به زمینه‌ها و نگاهی اجمالی به موانع موجود، نمی‌توان برنامه‌ای مدون و هدفمند، موانع را به شرایط و فرصتی آگاه ساز و زمینه‌ها را راهی برای حل و گذر از موانع در نظر گرفت. مادر این بررسی دریافتیم بسیاری از عملکردهای نادرست جنسی نوجوانان و جوانان به فقدان دانش جنسی، عدم خودشناختی جنسی و عدم آگاهی از وظایف شرعی، عرفی و انسانی است که نتیجه آن عدم روش‌های تربیت جنسی برگرفته از اصول دینی است. لذا تمامی این عوامل بسته به شناخت معیارهای موجود انسانی الهی و سپس استنباط و تدوین مبانی برگرفته از این تعالیم است.

مبانی ذکر شده بیانگر این حقیقت است که، مکتبی می‌تواند کامل باشد که به تربیت همه جانبه و پرورش تمام ابعاد وجودی انسان توجه دارد. در این راستا تربیت جنسی به دلیل تأثیری که در وضعیت‌های روحی جسمی، عاطفی و... انسان دارد، یکی از تربیت‌های پایه‌ای به حساب می‌آید و اساس بسیاری از شرافت‌ها و یا انحرافات است. با نگاهی به هدف تربیت جنسی در اسلام، در می‌یابیم در حال حاضر، مبانی نظام‌های اخلاقی و فلسفه‌های اجتماعی و تربیتی در شرق و غرب رو

۱. العقل و الشهوة ضدان و مؤید العقل العلم و مزین الشهوة، الهوی.

به سستی و انحطاط گذارده است و بشر منتظر جایگزینی تمدنی جدید است که بتواند او را از اسارت ماده گرایی، ماشینیزم و غوطه وری در کام تمایلات نفسانی و دنیاپرستی نجات بخشد. مبادی انسانی الهی (قرآن و احادیث و منابع فقهی) آورده شده، سرشار از ذکر هنجارهای رفتار جنسی، آداب و موازین اخلاقی است و صریحاً درباره انواع متصور انحرافات جنسی سخن گفته است. هر چند اغلب افراد جامعه، در اصالت و صحت آن تردید ندارند و از ارزش‌ها و تعالیم این منابع توشه هدایت بر می‌گیرند، اما نسل نوین که به صورت مستمر در معرض تعالیم غیر دینی یا ضد دینی قرار می‌گیرند، احتمالاً حساسیت‌شان نسبت به این ارزش‌ها فروکش خواهد کرد. و در تربیت جنسی برای مواجهه با ارزش‌های نامطلوب، باید توانایی تأمل نقادانه را در فراگیران ایجاد نمائیم. اما در جهت زمینه‌سازی برای تربیت جنسی، این تأمل نقادانه نیازمند ارزش‌هایی است که مبنای این تأمل را فراهم آورد. لذا استخراج مبانی موجود در مقاله (تداوم نسل، واقع بینی، طبیعی بودن نیاز جنسی، عاملیت محیط و شرایط، عاملیت انسان، توانمندی و ارزش و اندیشه ورزی) بسیاری از زمینه‌های لازم شناخت و تدوین اصول صحیح با توجه به اهداف الهی را می‌تواند در بر گرفته و منتج به روش‌های نوینی در نگاه بدین امر گردد.

با توجه به نظریه اسلام (اعتدال)، وقتی هدف از آفرینش انسان عبادت است، در تربیت نیز باید همواره این موضوع را مدنظر داشت که تمامی اعمال ما بایستی برای خدا انجام گیرد، لذا در این بعد از تربیت جنسی باید به نوجوان و جوان فهمانند که فراموش نکند که او برای عبادت آفریده شده و عبادت یعنی انجام آنچه خدا امر فرموده و بالعکس، پس مبانی برگرفته از این اهداف برنوع دیدگاه و تربیت جنسی مربوطه نیز صدق می‌نماید که این خود از زمینه‌های معنوی تربیت جنسی است. البته لازم به ذکر است قبل از تدوین و یا شناخت مبانی تربیت جنسی باید قبل از هر چیز، اندیشه‌ها را از یافته‌ها و بافته‌های ذهنی مکتب‌های مختلف فلسفی و تربیتی غیر الهی و عادت‌های جاهلیت جدید خالی کرده و در جستجوی مبناهایی انسانی الهی در این زمینه برآیم. با توجه به مطالب بحث شده و مبانی تربیت جنسی به نظر می‌رسد تربیت دینی، همواره بر آن است که بین

جسم و روح، عاطفه و عقل، دین و دنیا، فکر و عمل، کار و عبادت و در نهایت بین انسان و خدا ارتباطی منسجم و پیوندی ناگسستنی و پایدار ایجاد کند، در این مقاله ویژگی‌های عمومی انسان علی‌الخصوص در مکتب اسلام سرمنشاء بسیاری از مبانی در این حیطة گردیده است.

اهداف غایی آموزش و پرورش دینی در رشد همه جانبه شخصیت بوده و برای رسیدن به این هدف، شناخت مبانی آن یکی از ضروریات است. حال با توجه به واقعیت‌های موجود، امروزه افراد از آزادی بیشتری برخوردارند و جوانان کمتر تحت مراقبت سنجیده قرار می‌گیرند. بسیاری از مسئولان و اولیاء و نوجوانان در اثر تغییر آداب و رسوم و شرایط کنونی در مورد مسائل جنسی در حال سرگردانی و اتخاذ رویه‌ای نسبت به آن به سر می‌برند. از این رو، مبانی ذکر شده لزوم توجه بیش از پیش به این مقوله را نمایان نموده و نهایتاً اینکه هدف آنست که وقتی فرد به سن تکلیف و بلوغ رسید، در رابطه با عفت خود، باید بداند که چگونه موضعی اتخاذ و چگونه مسیری صواب و شایسته انتخاب نماید که از پلیدی‌ها دور و به کنترل صحیح این غریزه پرداخته و به سعادت و نیکبختی برسد. در این مسیر، بررسی مبانی جهت اخذ اصول و تلاش در ارائه‌ی تربیت جنسی مناسب ما را در داشتن یک تربیت صحیح و اصولی و سالم یاری خواهد نمود و توجه به موقعیتهای زمانی، لزوم آگاهی از مسائل بهداشتی، تأکید اسلام، تهاجم فرهنگی، جنبه‌ی هدایتی تربیت جنسی، رشد، تکامل افراد، ایجاد نسل و جامعه‌ی سالم، رسیدن به خودشناسی و وظایف شرعی و... می‌تواند لزوم توجه به این عمل تربیتی را نیز تبیین نماید.

لذا می‌طلبد که در راستای مطالعات اسلامی و تحقق اهداف دینی به بررسی بیشتر در این زمینه فراگیر و حساس پرداخته شده و با توجه بدین مبانی، اصول و روش‌هایی برگرفته از دل تعالیم الهی استخراج گردیده تا به رشد بیشتر این نوع رویکرد از تربیت کمک نماید.

منابع و مآخذ

قرآن کریم.

آمدی، عبدالوهاب (۱۳۶۰). **غورالحکم**، چاپ سوم، تهران: انتشارات جامعه.

امینی، ابراهیم (۱۳۶۸). **آیین تربیت**، چاپ اول، تهران: انتشارات اسلامی.

باقری، خسرو (۱۳۶۸). **نگاهی به تربیت اسلامی**، چاپ اول، تهران: انتشارات مدرسه.

باقری، خسرو (۱۳۸۰). **نگاهی دوباره به تربیت اسلامی**، چاپ هفتم، تهران: انتشارات مدرسه.

دشتی، محمد (۱۳۸۳). **ترجمه نهج البلاغه**، انتشارات قدس، چاپ دوم، قم.

دیفریتاس، کریستال (۱۳۸۲). **کلیدهای آموزش و مراقبت از سلامت جنسی در کودکان**

و نوجوانان، ترجمه سارا رئیسی طوسی، چاپ دوم، تهران: انتشارات صابرین.

راهنما، اکبر (۱۳۸۴). **بررسی نگرش‌ها و مفاهیم تربیت جنسی از دید دانش آموزان**

سوم راهنمایی شهر تهران، دومین کنگره سراسری خانواده و مشکلات جنسی، تهران.

صالحی، فردین (۱۳۸۱). **مؤلفه‌های انحراف جنسی کودکان**، قم: انتشارات راه زبان.

عاملی، شیخ حر (۱۳۶۶). **وسایل الشیعه**، ترجمه شیخ علی صحت، تهران: انتشارات ناس.

عطاران، محمد (۱۳۶۶). **آراء مریان بزرگ اسلامی درباره تربیت کودک**، تهران:

انتشارات پژوهش و برنامه ریزی آموزشی.

غزالی، ابو حامد، محمد بن محمد (بی‌تا). **کیمیای سعادت**، به کوشش حسین خدیو جم، تهران:

انتشارات علمی و فرهنگی.

فروهی، ناصر (۱۳۸۴). **نهاد خانواده از منظر دین**، چاپ اول، تبریز: نهاد نمایندگی رهبری

دانشگاه تبریز.

قائم‌ی، علی (۱۳۸۰). **تربیت و مراقبت جنسی فرزندان**، کتاب سوم، تهران: انتشارات انجمن

اولیاء و مریبان.

کی‌نیا، مهدی (۱۳۶۲). **مبانی جرم‌شناسی**، چاپ اول، ج ۲، تهران: نشر دانشگاه تهران.

- مجلسی، محمد باقر (۱۳۶۵). **بحار الانوار**، چاپ دوم، تهران: ناشر: کتابفروشی اسلامیة.
- محمدی ری شهری، محمد. (۱۳۷۷). **میزان الحکمه**، چاپ دوم، قم: انتشارات دار الحدیث.
- مطهری، مرتضی (۱۳۷۱). **تعلیم و تربیت در اسلام**، تهران: انتشارات صدرا.
- مطهری، مرتضی (۱۳۸۱). **اخلاق جنسی در اسلام و جهان غرب**، چاپ شانزدهم، تهران: انتشارات صدرا.

یاوری، اسداله (۱۳۸۰). **ازدواج، پاکدامنی**، چاپ اول، تهران: انتشارات لوح محفوظ.

- Anderson. E. (1999). Decency, Violence, and the Moral life of the Inner city. New York: Norton.
- Benford, R. D. and Snow. D. A. (2000) "Framing processes and social Movements: An over view and Assessment" Annual Review of sociology 26:611-39.
- Champagne, M. P., & Murphy, W. D. (2008). Circles: A self organization system for teaching appropriate social/sexual behavior to mentally retarded/developmentally disabled persons. *Sexuality and Disability*, 5, 172–174. university press.
- Edin. K. and Kefalas.M. (2005) "promises I can keep: why poor woman put Mothehood Before Marriage". Berkeley, university of California press.
- Harding, D. j. (2007) "cultural context, sexual Behavior", volume 35, Number 6. university of Michigan.
- Rash. M. (2002) "Human sexuality: A psychosocial perspective", chapter 12.
- Yanagisako, Sylvia and Jane collier. (1990). "theoretical perspectives on sexual difference", *The mode of Reproduction in anthropology*, PP. 131-41 in, edited by D. Rhode, New Haven. CT. Yale.